

ENTREVISTA A JUAN MARI BELTRAN

Música i director d'Herri Musikaren Txokoa, a Oiartzun (País Basc)

Toni Strubell

Com et definiries?

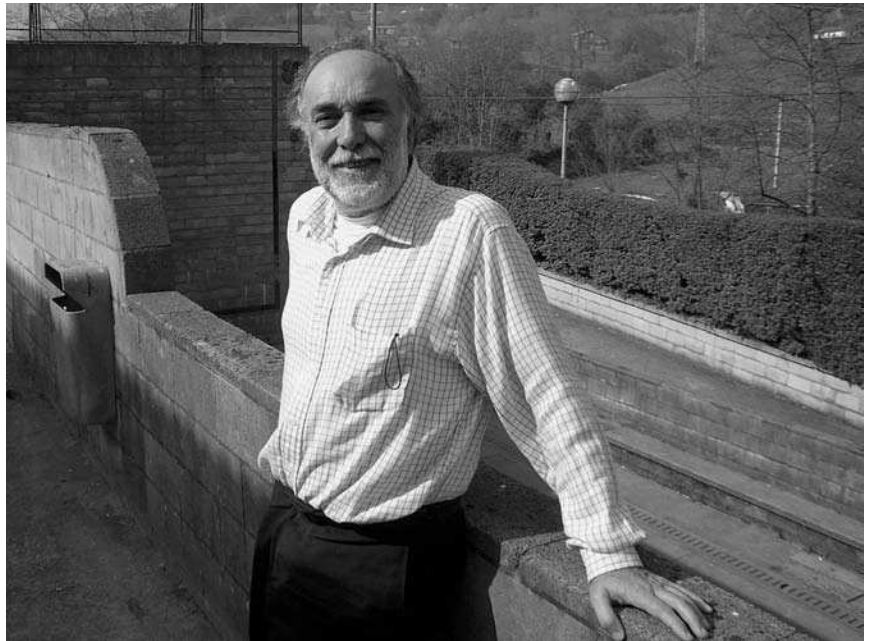
Hi ha gent que em diu estudiós, d'altres escriptor, professor de música —porto vint-i-dos anys entre el conservatori d'Hernani i una *ikas-tola*—, compositor, investigador o col·leccionista d'instruments. Però jo sóc bàsicament músic. És el que ho resumeix tot. Jo crec que no podria ser una sola d'aquestes coses perquè aniria com coix. És una mica absurd imaginar-nos un professor de música que no fos músic... Al bon músic, li ha d'encantar fer de tot pel que fa a la música. A nosaltres ens acaben de trucar per tocar fados amb Marisa, i hi anirem encantats.

De qui et sents hereu?

Bé, jo crec que, com a molt, puc dir de qui m'agradaria sentir-me hereu. M'encantaria poder dir que ho sóc de Maurizio Elizalde, per exemple, esplèndid *txistulari* que mai no tocava una peça igual dues vegades, ni es repetia mai, essent capaç d'unes variacions úniques, quasi exagerades. Però també de més gent. M'agradaria també sentir-me com una nova baula en la tradició de la *txalaparta*. La paraula «aprendre» és important per la relació que té amb prendre una cosa del passat, fer-t'ho teu i projectar-ho cap al futur. Nosaltres només som una baula. Ho veus quan llegeixes coses del principi del XIX i veus com s'admiraven els «descobridors» i ho adoptaven per al seu temps.

La investigació és important per a tu.

Sí. Tota la vida aprenem. Amb disset anys ja vaig descobrir meravelles de

la música popular basca, els seus ritmes extraordinaris —i els seus silencis— i ara, tants anys després, hi segueixo. He après moltíssim dels germans Zuaznabar i Goikoetxea, txalapartaris, per exemple. O de l'*albokalari* León Bilbao o dels mateixos germans Artze, històrics de la música popular basca. L'anar descobrir coses és un goig que no s'acaba. I per a mi, el concepte de goig, de gaudir del que faig, és bàsic. També el concepte d'aventura, que és la cosa en què estem embarcats els músics. És el que sents i vius. Un dia era a la cuina de Patxi Gorrotxategi, a Herrera, i quan va començar a tocar l'alboka, vaig pensar, què és això? Què m'està fent aquest home ara? De vegades pensem que sabem molt de la música, i de sobte sentim tocar un músic que potser no sap ni de partitures i et dona tota una lliçó. O veiem que una cosa que es fa en una vall remota del Pirineu té relació estreta amb

un ball que es fa a Biscaia... La cosa no s'acaba mai.

El pare Donostia, és un referent per a tu?

Crec que ho és per a tots els músics bascos. I té la seva importància, diria, a nivell de tota Europa. Fins i tot a Barcelona sé que hi ha molta cosa seva a l'Institut de la Musicologia. Aquest home feia de tot. Feia obres de música clàssica de primera línia, com *A la recerca del Sant Grial*, però després s'arrossegava per tots els *baserris* del País Basc per documentar-se. Va recollir dues mil melodies, com Béla Bartók, que en va recollir també milers. Per cert, crec que si Bartók hagués conegut l'*alboka*, n'hauria quedat enamorat i n'hauria fet una composició, n'estic segur. Per exemple, els ritmes complexos dels Gorrotxategi l'haguessin fascinat.

Així, per a tu no hi a distinció entre música clàssica i popular?

Jo crec que la música s'ha d'entendre com una cosa integral. Seria ridícul crear-hi un mur entremig. Jo no compartimentaria massa entre «clàssica» o «popular». Quantes masurques tenen en comú? Crec que el que té al cap un músic és una gran coctelera on hi va a parar de tot. I quanta més n'hi cau, millor. Tot es relaciona i s'expressa en el que es crea després. Per a algú, la barreja que en pot sortir és un sacrilegi, però per a un altre és magnífic. Jo crec que les dues lliuen perfectament. Per exemple, Guridi –el màxim músic basc– va adaptar moltíssim els ritmes populars a les seves obres. Personalment, jo l'únic que pretenc, tant composant com tocant música d'abans, és d'emocionar-me amb ella. La música, sigui la que sigui, no és més que crear tensions i resoldre-les, sigui Luis de Pablo, Guridi o qualsevol *dultzainer* del País Basc. Tots fan el mateix de diferent manera.

Quina va ser la teva relació amb Jorge Oteiza i l'Escola Basca d'Art?

Ens va marcar a tots els qui entràrem al seu grup. Érem molts, però ell va influir en tothom, no sols en la cultura popular, sinó a tots els nivells. Jo era en aquell moment d'un grup de ball, Argia. Era un grup d'amics. Jo, aleshores, quan va arribar, era un noi vingut d'Etxarri Aranaz a Donostia que no era *abertzale* ni res. Era un basc més. La família va venir a Donostia i com que des dels onze anys ja tocava a la banda d'Etxarri i als *txistularis*, vaig entrar en contacte amb el músic donostiarra Isidro Ansorena, que ens va posar a tocar el txistu al meu germà i a mi. Tocàvem sobretot pels barris, a festes, a casaments. Vam entrar a Argia, un grup de joves a qui els unia l'abertzalisme. Ens vam «contagiar». I tocàvem l'*Eusko Gudariak*, quan podíem, i sinó l'*Eusko*. Fèiem música «insígnia» en temps difícils. Recordo un Aberri Eguna tocant txistu al voltant del quiosc d'Iruña fins que van arribar els *txalapartaris* i vam haver de sortir per cames! I és aquí que entra Oteiza.

Què vas aprendre amb ell?

Fins aquell moment, per a mi un *dantzari* era simplement un ninot que aixecava la cama i poca cosa més. I ell ens va fer veure que cada moviment tenia un perquè, un significat profund. Urbeltz va ser el primer a rebre'l i ens el va presentar. I Oteiza va començar a venir als nostres assaigs. S'hi asseia en una cadira i no callava! Tenia molta energia. I ens va fer veure moltes coses. Era com si ens haguessin operat de cataractes i comencéssim a veure-hi. Per exemple, la importància del sol i els moviments dels dantzaris en relació al sol. Fins que ell va venir, érem uns embaudits més dels Beatles, a nivell mític, i és ell qui ens fa veure la importància de gent com Maurizio Elizalde. Abans no se t'havia ocorregut que fos res especial. I ara l'escoltàvem, i vèiem que era una meravella cada cop que tocava. Vam començar a donar-li un valor i a emocionar-nos-hi. A part d'això, Oteiza era molt entusiasta. Quan anàvem a ballar als pobles, ell era el primer que arribava per agafar l'autobús! Nosaltres, pel nostre cantó, vam col·laborar a la música de la pel·lícula *Amalur*, d'Oteiza. Jo aleshores vaig haver d'anar a la *mili* i ja no vaig tornar amb Argia. Però no vaig deixar mai de seguir i llegir Oteiza. Ell va donar un sentit profund a tot allò.

Com es viu al País Basc el descredit que aportà el concepte de folklore a la cultura popular de fi de segle?

Jo crec que al País Basc també es viu, com a Catalunya, amb totes les distàncies. Vivim en un món molt divers, de valors molt diversos. Encara he de lamentar que un jove alumne que toca l'*alboka* als dotze anys ho hagi de deixar perquè els seus amics no ho fan, fan altres coses. I això passa al mateix Hernani. La paraula folklore és molt desprestigiada quasi a tot arreu, però crec que no s'han de donar mai per perdudes aquestes batalles. Si folklore vol dir, literalment, «saber popular», doncs visca el

saber popular! Però de vegades sembla que amb aquest terme t'estan insultant. Les paraules són així. Al País Basc la cultura popular, malgrat que s'hagi mitificat, també ha conegut la crisi. Mira les sidrerries i el bars *txakolins*, que quasi van tancar tots. Això, feliçment, està superat. Avui dóna molts calés i és una referència. La sidra ven. Jo anava a la sidreria amb el meu pare i una cassola de mandonguilles, i érem quatre! Van arribar a tallar totes les pomeres de la comarca d'Oiartzun!

A la música popular basca també li ha passat?

Ja ho crec. La guerra i la repressió hi feren estralls. Parlar euskera i no saber castellà bé passava a ser una vergonya. Però això s'ha superat. No sé a Catalunya, perquè des de fora és difícil esbrinar-ho. Hi ha festivals importants, en què he participat, i veig tocar molt bé i amb molt de goig, que és el més important. Crec que s'hi estan fent grans coses. Hem portat catalans pràcticament cada tres mesos i hem vist que gaudeixen molt amb el que fan. Això és bàsic. Hi ha massa músics arreu que toquen amb cara de pomes agres. I no és això. Potser és cosa dels puristes, que n'hi ha pertot arreu, que volen que el folklore sigui un producte de congelador, inerte, inalterat, absurd. A mi, el purisme em fa venir por. Si folklore és saviesa, doncs saviesa és —de ben segur— una cosa que no sap estar-se quieta. I es mou constantment. És una cosa que cal que canviï d'un dia per a l'altre, perquè si no, no és savi. La tradició, el dia que deixa de canviar, deixa de ser tradició, deixa de ser transmissió. Les sidrerries i, és clar, també el *bertsolarisme* han pogut reeixir amb tant d'èxit precisament perquè s'han mogut amb el temps, i, doncs, han estat tradicionals! El *bertsolari* ha après dels d'abans, i ho ha fet seu, i ja no és una còpia, sinó una originalitat. És una cadena sàvia que sap canviar. Els *bertsolaris* fan servir fórmules del passat, però se n'inventen de noves

cada dia. I està passant amb molts dels elements de la música popular basca.

Què et suggereix el terme mestissatge?

Aquí crec que hi ha una distinció molt important a fer. Una cosa és l'intercanvi de fotocòpies, i de superposar dues músiques, a veure què sona. I una altra fer una nova creació, que no és ni la cosa de l'un ni de l'altre, sinó una cosa nova. Aquesta sí que és la solució vàlida, mentre que simplement ficar un instrument perquè fa bonic no necessàriament crea res de nou. S'ha d'intentar trobar noves sortides per a instruments que no tenien massa joc, com la txalaparta, i si és així, hi estic d'acord. El que penso és que no es pot fer de qualsevol manera. Però el més important és que quan es parla de fer música de mestissatge es tingui molt en compte amb qui ho vas a fer i què vas a fer. No pot ser una trobada fugissera sense cap basc. Que es pensa cantar amb unes búlgares, molt bé. Perquè n'ha estat el resultat, el producte, d'elles —i t'hi has afegit—, doncs molt bé, però la música és d'elles. El mestissatge és més que això. Nosaltres acabem de fer coses amb la cantant canària Maribí Cabo. Vam escoltar la seva música. I hem pensat a què ens sona això. I ens hem preguntat com ho organitzaríem això nosaltres. I des de Txalapartaris, li hem fet bastants propostes, de com interpretar els ritmes i els tons. Ho hem pogut treballar amb temps. Que si ha resultat? Doncs n'han sortit dos anys de gira que s'han fet i que crec que ha agradat molt. Nosaltres no hem estat un test per a ella, simplement un embolcall perquè ella pogués dir que simplement ha fet mestissatge amb bascos. Nosaltres li hem afegit i adaptat allò nostre, i s'ha fet una música nova. No és nostra. I tampoc és d'ella. És un autèntic mestissatge. De vegades simplement es busca d'aliar-nos amb allò més exòtic i llunyà possible, i de vegades fins i tot resulta comercialment. Però jo crec que el mestissatge de debò és una altra cosa.

La dansa popular basca, quin moment passa?

Té elements extraordinaris. El grup Kukai, liderat per Jon Maya, per exemple, que malgrat tot el que ha estat la dansa popular basca en el passat, està aconseguint uns èxits molt importants a nivell internacional. Ara, altres grups que s'autoqualifiquen de molt «tradicionals» no tenen sortides en tot l'any. Què està passant? Que cal renovar-se! Tenen èxit els que s'ho fan seu i contenen la seva història. Kukai fan servir tota la saviesa passada i ara són referència per a cada cop més grups de folklore. Em demanen les partitures de l'obra *1937 gogoaren bidezidorretatik*, sobre Gernika —de Kukai— els fan els balls com si fossin folklore antic. Però això és bo, perquè és una renovació, amb ritmes nous i músiques noves. El secret és aquí. Ara, els que fem cultura popular no podem aspirar a vendre com La Oreja de Van Gogh i aquests fenòmens, perquè tenim una altra batalla. L'important és que moltes modalitats tiren endavant.

Com la txalaparta i la trikitixa?

Exacte. El grup Nomadak TX fins i tot ha portat una pel·lícula a les sales comercials sobre la txalaparta. Aquest any farem de nou el Festival de Txalaparta i estem molt contents de poder dir que el concert important, del divendres, el farà el grup Txala, de... Reus! Doncs que bé! És un èxit. I que es faci la *txalaparta* catalana, i la hindú. El que passa és que nosaltres no deixarem de fer la nostra. Això sí que és la tradició. La transmissió. L'intercanvi d'idees. La història de la *trikitixa* basca és curta, cent anys, però molt intensa i d'una creativitat molt gran, i ara coneix grans èxits com Kepa Junkera. A l'entorn de l'*alboka* també s'està movent molta gent. És una cassola en constant ebullició. Potser no es ven molt, però la gent que s'hi mou està més viva que els qui omplen els camps de futbol. El moment de la música popular basca és molt bo perquè s'estan fent moltes coses interessants. Aquesta és la història.